

Radnóti András

Nagy-európai lázálmok

76

A Szovjetunió bukását követő évtizedben az euroatlanti közösség többnyire optimizmustól csillogó szemmel tekintett Oroszországra. Az európai megosztottság vége egy új, teljes és szabad Európa kezdetének tűnt. Teljes és szabad, vagyis egységes és erős, együttműködésben Írországról Oroszországig. A határokon átnyúló, egyre növekvő kihívások (mint például a nemzetközi terrorizmus, a drog- és az emberkereskedelem) a biztonsági együttműködés szükségességének elismerésére készítették az EU-t, Oroszországot és az Egyesült Államokat. A világgazdasági válság pedig megmutatta: ahhoz, hogy Európa versenyképes maradjon a feltörekvő kelet-ázsiai és dél-amerikai hatalmakkal szemben, gazdasági integrációra van szükség.

Politikai nyilatkozatok is születtek, gyakran a szakértők örömeire. Dmitrij Medvegyev orosz elnök az európai biztonsági közösség mellett szólalt fel a müncheni biztonsági fórumon 2008-ban, Vlagyimir Putyin pedig legújabb elnöki megbízatása egyik külpolitikai prioritásának tette meg egy „Lisszabontól Vlagyivosztokig” nyúló kooperatív gazdasági és biztonsági térség létrehozatalát. Kutatóintézetek Európa-szerte konzorciumokban dolgozzák ki és támogatják a Nagy-Európa-tervet. 2014 nyarán mégis távolabb vagyunk ettől, mint akár a Szovjetunió bukását megelőző évtizedben.

Az orosz külpolitikai örökség

Az orosz külpolitika mozgatórugója máig a geopolitikai versengés. Az ország a 2000-es években annak köszönhető nemzetközi megítélésének

rohamos javulását, hogy jól lát(tat)-hatóan megőrizte külpolitikai függetlenségét. Ahhoz, hogy megértsük, hogy ez az egyébként tiszteletre méltó ambíció miképpen vezetett növekvő expanzionizmushoz, instabilitáshoz és a Nyugattal való konfrontációhoz, két, az orosz külpolitikai közbeszédet meghatározó narratívát kell szemügyre vennünk: egyrészt Oroszország nyugati „bekerítését”, másrészt újonnan visszaszerzett erejét.

Az évszázados paranoia, hogy a Nyugat Oroszország „bekerítésére, majd megfojtására” tör, a Kelet-Közép-Európában felállítandó NATO-rakétapajzs tervének hallatán lobbant fel ismét. Ukrajna és Grúzia NATO-ambíciói tovább szították a tüzet. A 2004-es narancsos forradalommal pedig – amikor először csillant fel a lehetőség, hogy Ukrajna európai útra tér – a Kreml végleg egyenlőségjelet tett az EU és a NATO között. Az EU Keleti Partnerség-programja – amely a Szovjetunió hat volt tagállamát integrálná a közös európai gazdasági térségbe – fokozta az oroszok félelmét a bekerítéstől, és erősítette azt a meggyőződésüket, hogy az EU és a NATO ugyanazon cél két eszköze. Mindez világossá vált az idei ukrán válsággal. Az orosz állami sajtóban a Majdan-tüntetések következetesen brüsszeli és washingtoni tervnek tulajdonították, amelynek célja Ukrajna EU-társulásának s így a Nyugathoz szegődésének kikényszerítése.

Oroszország nagyhatalmi státuszát a hivatalos külpolitikai koncepcióban is lefektették. A 90-es évek Nyugattól elszenvedett „megaláztatását” és „kizsákmányolását” kihe-

verve, az újra megerősödött Oroszország szembeszegül a Putyin-érát megelőző évtized „szenvetésével” és annak felelőseivel: Európával, Amerikával, az „áruló” Gorbacsovval és a részeges, „a Nyugatnak behódolt” Jelcinnel. A grúz háború, valamint Örményország, Moldova és a Baltikum zsarolása, a Krím annexiója és a Kelet-Ukrajnában szított polgárháború, mind azt a célt szolgálta, hogy lássa a világ: Európa új erős embere exkluzív befolyást követel a poszt-szovjet térségben (kivéve – remélhetőleg – a Baltikumot).

A két narratíva – a nyugati „bekezdés”, vagyis az újabb „megaláztatás” veszélye, valamint az „új erő” által kölcsönzött magabiztosság – együttes hatása eredményezi a kötöttségektől mentes orosz külpolitikát. Bármilyen kötöttségtől: 2014 áprilisában Leonyid Kalasnyikov, az állami дума egyik kommunista képviselője egy országos rádióban tehernek nevezte a nemzetközi jogot. Freudi elszólásával az orosz államgépezet számos tagjának véleményét juttatta ki-fejezésre.

Expanzív természet

A nagyhatalmi ambíció, a bekerített-ség-paranoia, valamint a gazdasági és külpolitikai szabadság keresése szükségszerűen vezet expanzionizmushoz; ha nem is az országhatár, de a befolyás kiterjesztésének vágyához. Grúzia, Ukrajna vagy Örményország NATO- vagy EU-integrációs ambícióiban Putyin nem szuverén nemzetek önálló külpolitikai döntéseit látja, hanem újabb állomást az Oroszországra való „rátelepedés” európai és amerikai tervében – és ez ellen Oroszországnak minden eszközzel küzdenie kell. Két névleg független törpeállam, Abházia és Dél-Oszétia létrehozása Észak-Grúziában aligha állt Moszkva érdekében, kivált, ha a határok túloldalán is fel-fellángoló

szakadár mozgalmakra tekintünk. De Putyin újsütetű Monroe-doktrínája szerint a térség semlegességének biztosítása megérte a kockázatot. Miután tehát feltűzelte a déloszét és az abház szeparatista érzületet, haderejével mélyen behatolt Grúziába, tönkretette az ország katonai potenciálját és infrastruktúráját, és eléggé destabilizálta ahhoz, hogy a NATO-integrációs tervek a fiókba kerüljenek.

A Krím annexiója hasonlóan váratlan és – látszólag – irracionális lépés volt. A régió integrációjának embertelen költsége már most mutatkozik; a nyugati szankciók pedig még csak tovább növelik. A Kreml tervei még mindig homályosak; szó van egy a Kercsi-szoroson átívelő híd építéséről – ez megaberuházás lenne –, egy orosz Las Vegas létrehozásáról, de az angol jog fennhatóságának bevezetéséről is, külföldi befektetőket remélve (a krími McDonald’s éttermek e cikk írásának idején még mindig zárva vannak). Ukrajna – Moszkva által hevesen ellenzett – NATO-csatlakozásának jogi akadályai lehetett volna Oroszország féltett szivasztopolai haditengerészeti bázisa; már ha Ukrajna területén marad. NATO-tagok ugyanis nem adhatnak helyet harmadik országok haderejének; az pedig már csak az energetikai függés miatt sem tűnt soha életszerűnek, hogy az új kijevi hatalom eláll ettől a szerződéstől. Putyin motivációja a krími akciókban tehát az új ukrán hatalom gyengeségének megmutatása s ily módon Ukrajna destabilizálása volt – ez eddig részleges siker. Az új tartomány pedig otthon is jól mutat – kivált azért, mert a kontrollált média ezt súlykolja.

Örményország esete még világosabb. Jereván a novemberi vilniusi Keleti Partnerség-csúcson készült aláírni társulási szerződését az EU-val – ez pedig sértette Moszkvát. Az

örmények szerencsétlenségére Oroszország igen nagy befolyással bír náluk: az energiaellátásuk szinte száz százalékban, a közlekedésük jórészt Moszkvától függ. De a Kremlnek még csak nem is kellett gazdasági fenyegetést kilátásba helyeznie; elég volt egyetlen jelzés az azerbajdzsáni fegyverexporth felgyorsításáról (és ezzel a hadiszerencse potenciális megfordításáról Hegyi-Karabahban), az örmények máris visszahúzódtak a társulási szerződéstől, és – noha céldátumot nem jelöltek meg – készülni kezdtek az Eurázsiai Gazdasági Unióba való belépésre.

A Kreml – a Nyugat növekvő befolyását látva – Kelet-Európában és a Kaukázusban nem ismer kompromisszumot, viszont hidegen hagyja Kína növekvő szerepe a Kaszpi-tengertől keletre fekvő posztszovjet államokban. Sőt: potenciális kulcsfontosságú szövetségként tekint Pekingre, amennyiben az orosz–nyugati kapcsolatok tovább romlanának. Putyin nemrég nagy volumenű energiaüzletet kötött a kínaiakkal, és középtávú tervei közt szerepel az – egyelőre csak jelképes – közös biztonságot fenntartó Sanghaji Együttműködés Szervezetének megerősítése. Sem a SESZ-en belüli, sem a nyilvánvaló közép-ázsiai rivalizálással nem foglalkozik.

Mondhatnánk, egynémely európai vezető naivitásáról tanúskodik az Oroszországon belüli autoriter és imperialista-nacionalista trendek figyelmen kívül hagyása. Az igazság azonban az, hogy még a legélesebb szemű szakértők sem jósolták meg a Krím annexióját (hacsak Tom Clancy fikcióját nem tekintjük jóslatnak), vagy a kelet-ukrajnai polgárháború kirobbantását úgy, ahogy a sokéves cinikus (és részben kölcsönös) provokációt látva megjósolták például a 2008-as grúz háborút. A politikai elemzés ma Oroszországban – mint talán minden autoriter államban –

inkább hasonlít pszichológiára, mint a szociális-politikai matematikára, morális ítélkezésre és politikai innovációra, amit itthonról (és a nyugati világból) ismerünk. Logikailag alátámaszthatatlan érdekek kiszámíthatatlan, törvényen kívüli érvényre juttatása: ez a rogue state-ek, vagyis lator államok sajátja, s ez regionális és globális biztonsági fenyegetettséget jelent.

Nyugatról nézve Oroszország minden jó ellenlábásának tűnik: szabotálja a demokrácia és a jogállamiság terjesztését, az emberi jogok fenntartását, a stabil, kiszámítható, békés világ építését. Gazdasági és katonai akcióival az EU-val is szomszédos területeken, és főleg az európai országhatárok átrajzolásával (Abháziában, Dél-Oszétiában és mindenekelőtt a Krímbe) Moszkva az 1991-es világrendet és az európai biztonsági berendezkedést veszélyezteti. A beavatkozás ürügyeként az etnikai oroszok és orosz ajkúak jogait emlegeti, s ez érthető módon aggasztja a Baltikum jelentős orosz kisebbséggel bíró, NATO-tag országait.

Ugyanakkor elképzelhető lenne békés orosz felemelkedés is. Oroszország ugyanis komoly befolyást kapott a nemzetközi ügyekben: állandó tagja az ENSZ Biztonsági Tanácsának, tagja az EBESZ-nek, az Európa Tanácsnak, a Világkereskedelmi Szervezetnek, és a Krím annexiójáig Putyin volt a G7-csúcsok nyolcadik, „legállandóbb” résztvevője is. Az elmúlt két évtizedből számos példa akad gyümölcsöző orosz–nyugati együttműködésre: az együttérzés kiutatásában és az információmegosztásban, mint szeptember 11-e és a 2002-es Dubrovka színházbeli túsdráma után, vagy közös keretek létrehozásában az olyan, mindenkit érintő fenyegetések kezelésére, mint az iráni atomprogram vagy a szíriai polgárháború. De Putyin egyre vehe-

mensebb Nyugat-ellenes retorikája ellenséges lépések egész sorozatához vezetett, az Észtország elleni 2007-es egész pályás kibertámadástól az idej ukrán válságig, és ezek minden korábbi előrelépést relativizáltak.

Az önszabotőr

A nagy-európai térben létrehozandó kooperatív közösség nemes és Oroszország által hivatalosan támogatott terve – mely a békéhez és a prosperitáshoz vezető utat jelöli ki – soha nem tűnt reálisnak, mert Oroszország soha nem engedte, hogy annak tűnjön. Szakértő támogatói (minden oldalról) megjegyzik például, hogy a nagy-európai térség számos értékes erőforrását lehetne „a társadalmi igények kielégítésére és a gazdasági innováció és együttműködés támogatására használni”, de e helyett „biztonságtechnikai fejlesztésekbe és katonai modernizációs programokba fektetik be”. Az orosz hadsereg elmúlt években történt modernizációját egyetlen nyugati állam sem igyekezett kompenzálni vagy követni; éppen ellenkezőleg, az EU-s biztonsági kiadások ebben az időszakban stabilan csökkentek, Obama elnök levette a napirendről a rakétafejlesztés tervét, és – elsősorban Németországnak köszönhetően – minden NATO-mozgást leállítottak (majd az ukrán válság hatására – részben – újraindítottak) Kelet-Európában. A nyugati országok biztonsági kiadásainak növelése ellen immár nehéz érvelni, hiszen Oroszország modernizált hadereje megszállta szomszédait. Nagy-Európa támogatói ráadásul hangsúlyozzák: fontos a kontinens „fagyott konfliktusainak” mielőbbi feloldása. Elgondolkodtató, hogy vajon mit tehetne az EU például Hegyi-Karabahban, ahol Oroszország mindkét oldalt felfegyverzi; vagy Abháziában és Dél-Oszétiában, amelyeket Oroszország teremtett; vagy Transzisztriá-

ban, ahol Oroszország csapatokat állomásoztat, és forrponton tartja a szeparatista érzületet; vagy a Krímben, amelyet Oroszország megszállt és annektált; vagy Kelet-Ukrajnában, ahol Oroszország minden eszközzel támogatja a szeparatista milíciákat.

A szakértők megjegyzik: fennáll a veszélye annak, hogy a kontinens visszacsúszik egy a befolyási övezetek feletti konfliktusba; ezt az aggodalmat is érdemes alaposan végiggondolni. Tény: a 90-es években nem voltak befolyási körzetek Európában. Az az érvelés, mely szerint a NATO kelet-európai bővítését – vagy Ukrajna és Grúzia csatlakozási terveit – egy nagyobb ívű amerikai terv részeként Brüsszelből vagy Washingtonból irányították, nem egyszerűen téves, hanem a krónikus orosz „bekerítettség” paranoia újabb tünete. A kelet-európai nemzetek akaratát – ami minden esetben az integrációs folyamat elindítója volt – nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Kelet-Európa országai ugyan az „ellenséges” szövetséghez csatlakoztak, de a Szovjetunió és a Varsói Szerződés bukása nyomán az ellenségeskedés maga szűnt meg.

Washington lehetőségei Európában a délszláv háború óta folyamatosan szűkülnek; ezt a folyamatot az iraki és az afganisztáni háborúk felgyorsították. De minden, a transzatlanti összhangot feszítő konfliktus – különösen a Snowden-ügy – ellenére az EU és az Egyesült Államok értékközösséget s ilyen módon érdekközösséget alkot. A közös értékek által diktált közös érdek a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a jó kormányzás terjesztése világszerte. Európa az Egyesült Államok érdekszférájába tartozik, az Egyesült Államok pedig, mondhatjuk, Európába, amennyiben az érdekszférát egyrészt az érdekközösséggel, másrészt a

nemzeti érdek helyben való jelenlétével magyarazzuk. Semmiképpen sem tartozik ugyanakkor a kontinens Amerika befolyási körzetébe, hiszen minden európai ország és az Európai Unió a bel- és külpolitikájában szuverén és független – de értékeket és érdekeket osztanak meg az Egyesült Államokkal. Az 1990-es évek jelentős részében az összes európai ország, Oroszországot is beleértve, szövetséges vagy partnere volt az Egyesült Államoknak; nem voltak sem választóvonalak, sem befolyási övezetek. Ez a fogalom akkor tért vissza az európai külpolitikai közbeszédbe, amikor Oroszország jelentkezett a sajátjáért. Mivel a hivatalos orosz kommunikáció azt sulykolja, hogy Oroszország nagyságának kibontakozását a Nyugat akadályozza, az orosz befolyási övezet szükségképpen egy – képzeletbeli – nyugati (amerikai) befolyási övezettel szemben létezhet. Utóbbi lenne az Európai Unió és – rossz esetben – keleti partnerei, Moszkva eszköze befolyása megszilárdítására pedig a 2015. január 1-jén startoló Eurázsiai Gazdasági Unió.

Az agytrösztök (ismét minden oldalról) kölcsönös bizalmat kívánnak, és az orosz–európai energiakereskedelem biztonságáért szólalnak fel – ez lesz talán a legnehezebb feladat. A kölcsönös függés egyértelmű: számos EU-tagállam energiabiztonsága függ Oroszországtól, ugyanakkor az összes orosz külkereskedelmi bevétel több mint felét ez a gáz- és olajexport adja; és a létező infrastruktúra nem teszi lehetővé az erőforrások más irányba történő szállítását. Mindkét oldal a függés csökkentésén dolgozik. Oroszország új vezetékeket épít keleti és déli irányba, nemrég egy harmincéves energiaüzletet írt alá Kínával, Európa pedig – a Nabucco gázvezeték látszólagos halálával – új forrásokat keres: a megújuló energiaforrásokban, a palagázban és a cseppfolyósított

gázban reménykedik. Érdekes azonban, hogy míg az EU nem tette szóvá, hogy az oroszok alternatív exportcélpontokat keresnek – hiszen semmi köze hozzá –, addig Oroszország nyíltan kifejezte ellenérzéseit a hasonló EU-erőfeszítésekkel szemben. Sőt: igyekezett elgáncsolni azokat, oldalüzleteket kötve az egyes tagállamokkal – így Magyarországgal –, próbára téve az európai szolidaritást. Ez biztosan nem segített a kölcsönös bizalom megerősítésében. A legrombolóbb hatása azonban annak volt, hogy Oroszország az elmúlt években sorozatosan politikai fegyverként használta energiaexportjait, kihasználva más országok kiszolgáltatottságát. A szállítás leállítására Észtországba és – júniusban immáron másodszer – Ukrajnába alaposan megkérdőjelezte Oroszország megbízhatóságát.

Az európai döntéshozatal továbbra is lassan döcög előre, beszorulva a kormányköziség és a nemzetek felettség közti csapdába, miközben a tagállamok konfliktusai gyakran kulcskérdések megoldását lehetetlenítik el. Hogy az energiafüggés csökkentése ennek ellenére előkelő helyen van a brüsszeli agendán, azt jelenti: a kontinens vezetői az orosz „energiafegyvert” nagyon is valós veszélynek tekintik.

Nyugati mozgástér

Oroszország és a Nyugat között a bizalom a nullához konvergál. Szokás ezért a Nyugatot (is) vádolni, mondván, nem mutatott kellő érzékenységet, és nem ajánlott válaszokat Oroszország biztonsági aggályaira. Itt muszáj figyelembe venni a nyugati országok mozgásterét, amelyet az egymásért viselt felelősség éppen úgy korlátoz, mint a rendszer alapját képző értékek. Az Egyesült Államok csaknem száz éve a globális biztonság őrzője, és máig a szabadság és de-

mokrácia – tökéletlen és folyamatosan fejlődő – hősenek tekinti magát. Ezt a képet tükrözi az EU, az önjelölt „normatív hatalom”, amelynek leglényegese a – legutóbb a Lisszaboni szerződés 2. cikkében lefektetett – értékek képviselője. A fenti kritikával kapcsolatban tehát Amerika és Európa dilemmája ez: megtagadják-e a segítséget a szabad és demokratikus társadalmak építésében és az emberi jogok kultúrájának megteremtésében az ezt ambicionáló nemzetektől; megtagadják-e tőlük a gazdasági társulást vagy a katonai védelmet cserébe a Nyugat által univerzálisnak hitt értékek mellett letett esküjükért, kockára teszik-e saját integritásukat azért, hogy elkerüljék a súrlódást Oroszországgal?

Az EU Keleti Partnerség-programja jó példa arra, hogyan jelenik meg az uniós politikában ez a megoldatlan dilemma. Senki nem vitatja az EU jogát ahhoz, hogy legyen eszköze és programja a „környékkel” fenntartott kapcsolatainak kezelésére. Bizonyított ugyanakkor, hogy a partnerországok „köteget” kezelése a társulási és a szabad kereskedelmi szerződésekkben – amely a KP célja és végterméke – nehezen kezelhető, indokolatlan terhet ró rájuk. Ugyanez igaz a Keleti Partnerségre önmagára is: kevés érv szól amellett, hogy az EU ugyanazon ernyő alatt alakítsa kapcsolatait mondjuk az erőforrásokban gazdag, autoriter és Európával szemben szkeptikus Azerbajdzsánnal és az erőforrásokban szegény, pluralisztikus és Európáért igen lelkes Grúziával. A demokrácia, az emberi jogok, a jó kormányzás terjesztése és a kölcsönösen kedvező együttműködés építése, ha egyéni alapon történik, ártalmatlannak tűnhet. Ha azonban csomagban, egyetlen ernyő alatt, annak az az – esetleg fenyegető – üzenete, hogy az EU nemcsak érték- és így érdekközösséget teremte-

ne partnereivel, hanem befolyása alá kívánja vonni őket. A Külügyi Szolgálatban az EU-nak történetesen rendelkezésre állnak erőforrások ahhoz, hogy kétoldalú keretben folytasson együttműködést a partnerországokkal; ez effektívebb lehetne, és kevésbé látszana fenyegetőnek. A Keleti Partnerség mint integrációs eszköz legalább részben sikeres volt: Ukrajna, Moldova és Grúzia június 27-én aláírta a szerződéseket, amelyeket most mindegyik parlamentjének, ahogy az összes EU-tagállaménak, ratifikálnia kell. Kommunikációs eszközként azonban teljesen megbukott.

Oroszország expanzív, kompromisszumot nem ismerő külpolitikájával szemben az EU (és az Obama-adminisztráció) a jog és egymás feltétlen tiszteletén alapuló, a 90-es évek tapasztalatában gyökerező, kölcsönösen hasznos együttműködést előíró doktrínája aligha működhet. Ehhez nincs visszatérés – ezt fel kell ismerni. A párbeszéd, amire Európa vezetői kérik Putyint, nem változtatható az események folyásán. Ahogy ezt az április 17-i ukrán válságról szóló – mára jórészt elfelejtett – négyoldalú genfi megállapodás mutatta, a párbeszéd Putyinnak arra jó, hogy hajlandóságot színleljen az együttműködésre, és időt nyerjen terve megvalósításához. Ez a terv pedig a kizárólagos orosz befolyás megteremtése a posztszovjet térségben, az EU és a NATO bővülésének megállítására, Oroszország ellensúlyként való beállítására az „USA–EU-tandemmel” szemben.

Ezek az orosz ambíciók nemcsak az EU környékbeli érdekeire jelentenek fenyegetést, hanem létezésének lényegére is; az alapértékek képviselőjére, az unió integritására. A konfliktus, különösen a geopolitikai konfliktus, idegen az EU intézményépítő, konszenzuskereső természetétől. De Oroszország ukrainai, grúzai, ör-

ményországi és baltikumi expanzionizmusának mosdatása-magyarázása, Európa Oroszország elleni hibáinak hangsúlyozása, a tárgyalóasztalhoz és a kompromisszumkereséshez való visszatérés sürgetése pontosan az, amit Moszkva akar: a gyengeség újabb jele.

Egyelőre úgy tűnik, Putyin sokkal jobban érti Brüsszelt, mint Brüsszel őt. Ukrajna és Grúzia – legalábbis még jó darabig – nem csatlakozik a NATO-hoz, Örményország nem ír alá társulási szerződést az EU-val, és a Baltikum fenyegetve érzi magát. Az EU-ban a viszály, a döntésképtelenség, a káosz az úr. Putyin ravaszabb volt: az EU vonzereje talán történelmi mélypontra jutott. Nem könnyű persze a katasztrófális pénzügyi és gazdasági válságból nagyon lassan kilábalva vonzónak tűnni. Ennek ellenére a vonzerőre az igazi veszélyt nem a pénzügyi nehézségek, hanem a populizmus, az opportunizmus és a gyávaság jelenti: az unió alapját jelentő értékek, a szolidaritás elvének féltetése, félve az európai üzleti elitek neheztelésétől és a megszorításokba belefáradt választók haragjától. Ezek ellenkezőjére – felelősségre, stratégiára és bátorságra – lenne szükség ahhoz, hogy megálljt parancsoljanak az európai projektek leselkedő halálos veszélynek, Vlagyimir Putyinnak. Igen, ez visszatérés a hidegháborús eszközökhöz: gazdasági nyomásgyakorlás, független híradás Oroszországba, általában a „puha erő” intenzív használata – Európa megmaradt vonzerejére építve – a környéken. Az elmúlt hónapok amerikai és európai szankciói jó irányba tett lépések voltak, de túl gyengék és túl későn megtett lépések. Az azóta érzékelhető fenyegetőzés, majd halogatás pedig biztosan nem a jó üzenet.

Putyin mozgástere nagyságrendekkel szélesebb, mint az EU-é. Fontos kül- és belpolitikai célok érdeké-

ben komoly gazdasági érdekeket is hajlandó feláldozni; az első körben bevezetett EU-s és amerikai szankciók ezért is voltak kevésbé hatékonyak. Az elnök körüli üzleti szereplők közül nyilván sokan nem boldogok attól, hogy fel kellett adniuk luxusotthonaikat Miami-ban, Londonban és a Côte d’Azur-on, és attól sem, hogy nem látogathatják meg gyermekeiket Nagy-Britannia és az Egyesült Államok egyetemén. Naivitás azonban azt hinni, hogy ezek a mogulok, akik vagyonának minden fillérje Putyintól függ, nyomást mernek rá gyakorolni. A néhány orosz középbankot sújtó szankciók, illetve a tranzakciók felfüggesztése a Visa és a MasterCard által már valóban ütöttek az embereken, és így a rendszeren is; de hamar kiküszöbölték a kényelmetlenségeket. A kisebb gazdasági szankciók, mint az amerikai tilalom az orosz high-tech szektorra, szintén nem ütöttek léket Putyin népszerűségén. Az egyetlen lépés, amellyel valóban meg lehetne „büntetni” Oroszországot az Ukrajnában és másutt vállalt szerepéért, a teljes kereskedelmi háború lenne, amelyet minden orosz azonnal a bőrén érezne. Ehhez persze soha nem látott egységre és határozottságra lenne szükség Európában és az Egyesült Államokban – és önfeláldozásra, mert ez a fegyver visszafelé is nagyot ütne. Mindezeknek azonban nyomuk sincs.

Az EU-nak ki kell javítania a stratégiai hibáit: a Keleti Partnerséget át kell gondolni, a kommunikáción dolgozni kell. Európa legnagyobb hibája azonban nem a Putyin külpolitikájára adott válaszai között keresendő, hanem azok hiányában. A hűvös, de határozott háromszintes szankciós rendszer – ha a harmadik szintje is életbe lép valaha – Lengyelország és a balti államok megnövekedett brüsszeli befolyásával együtt elvezet-

het a régió, Oroszország, az európai biztonság- és geopolitika vadonatúj megközelítéséhez. A cél nem az, hogy Putyin „megfizessen” az európai biztonság felrúgásáért, a békés együttélés alapjainak kigúnyolásáért. Hanem az, hogy abbahagyja, vagy hogy megszabaduljanak tőle.

Bináris valóság

Európa kétpólusú létezés felé halad, bár ezen esszé írásának idején sem e mozgás sebességét, sem a május 25-i választások eredményének erre gyakorolt hatását nem ismerjük. Putyin Oroszországában annyira evidens a hangoztatott célok és a valódi lépések közti ellentmondás és a kiszámíthatatlanság, hogy lényeges és gyors változást ezen a terepen nem remélhetünk. Ahhoz ugyanis a nyugati bekerítéstől való páni félelemről és az ismét megszerzettnek hitt és kommunikált nagyhatalmi pozícióból következő ambíciókról kellene lemondani, de ezek annyira mélyen kötődnek a rendszer más elemeihez – például a ködös és skizofrén emlékezetpolitikához –, hogy aligha hihető, hogy bármilyen nem forradalmi változás eltakaríthatja őket.

Legrosszabb esetben stagnál, esetleg növekszik a megosztottság és a döntésképtelenség Brüsszelben. Az erős közös külpolitikát előírányzó döntéseknek ugyanis áruk van: biztosan gazdasági és szinte biztosan politikai is. Európa vezetőinek most mégis felelősen, tiszta prioritások alapján kell cselekedniük. Ha ez nem történik meg, akkor az orosz befolyás tovább növekszik a keleti szomszédságban, orosz póráz kerül Ukrajnára és a Dél-Kaukázus országaira,

és egyre agresszívebb lesz a provokáció a Baltikumban is. Ez a folyamat már középtávon is veszélyezteti az európai projektet, megbénítja az EU „lágý” erejét, normatív potenciáját, az orosz oldalon pedig befolyást és eszközöket halmoz fel az európai gazdaság megfékezésére.

De a legjobb eset sem eredményezi a létező világok legjobbját. És ehhez is józanságra, éleslátásra, elszántságra, egységre és valószínűleg személyes áldozatra lenne szükség. Precedens nélküli, erős, közös erőfeszítést igényelne az EU vezetőitől Oroszország elszigetelése. Az első lépés minden magas szintű üzleti kapcsolat azonnali és feltétel nélküli felfüggesztése, mint például a francia Mistral hadihajók eladása vagy a több déli és délkeleti tagállamot érintő Déli Áramlat gázvezeték megépítése. Az Európai Tanács által „hármasszintűként” emlegetett szankciók – melyek az orosz gazdaság kulcsfontosságú szektorait, köztük az energiaszektort érintik – egyidejű bevezetése rövid távon erős lehet: egyszerre eredményezheti Európa pozíciójának megerősítését a keleti partnerországokban és az orosz terjeszkedés megállítását. Rendszerváltást remélni Oroszországban csak hosszabb távon lehet – és többek között éppen az erős európai fellépés eredményeképpen.

Amennyiben vezetőink ezt az utat választják, Európában béke lesz – ha nem is nyugalmas, feszültségmentes béke. Amíg Putyin irányítja Oroszországot, a „Nagy-Európa” terve szeszorul az egyetemekre. Egyelőre egy viszonylag békés, bináris Európa pára van esély – jó esetben.